

Дзьобань Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: a_dzeban@ukr.net
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-2075-7508>

Буліч Артем Ігорович, аспірант кафедри філософії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна
e-mail: bylich@ukr.net

ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В СИНЕРГЕТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті здійснена спроба філософського осмислення феномену національної безпеки крізь призму синергетичної парадигми. Автори пропонують розглядати національну безпеку як складну, відкриту та самоорганізовану систему, що формується в умовах постійної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Проаналізовано ключові категорії синергетики – біфуркацію, атрактор, стохастичність, ентропію та емерджентність – у контексті українського історичного досвіду й сучасних викликів. Особливу увагу приділено ролі духовної сфери як системотворчого чинника, здатного генерувати нові ціннісні орієнтири в періоди соціальної нестабільності. Обґрунтовується, що синергетичний підхід дозволяє не лише глибше зрозуміти динаміку загроз, а й окреслити потенціал для формування нової культури національної безпеки, заснованої на свободі, гідності й солідарності.

Ключові слова: національна безпека, синергетика, біфуркація, атрактор, емерджентність, ентропія, духовна сфера, самоорганізація.

Вступ. ХХІ ст. поставило людство перед реальною загрозою самознищення, що зумовлено не лише техногенними чи екологічними факторами, а й глибокими цивілізаційними зрушеннями, які зачіпають саму основу культурної ідентичності народів. У сучасному світі, що характеризується високим рівнем глобалізації, нестабільністю та багатовекторністю загроз, проблема національної безпеки набуває особливої актуальності. Традиційні підходи до її аналізу дедалі частіше виявляються недостатніми для пояснення складних процесів, що відбуваються в політичному, економічному, соціальному та інформаційному середовищах. Особливо гостро ці виклики постають перед

Україною, яка в умовах повномасштабної війни змушена не лише захищати свою територіальну цілісність, а й переосмислювати засади національного буття, ідеології та безпеки.

У цьому контексті синергетична парадигма набуває особливої актуальності як методологічна основа для переосмислення історії та сучасності і для формування адекватної сучасним соціокультурним реаліям культури національної безпеки, відкриває нові можливості для осмислення феномену національної безпеки. Вона дозволяє розглядати історію не як лінійний процес, а як складну систему з фазовими переходами, біфуркаціями, стохастичними впливами та емерджентними властивостями. Саме така перспектива дає змогу побачити в історії України не лише низку драматичних подій, а й потенціал для творення нової моделі державності. Крім того, синергетика дозволяє розглядати національну безпеку не лише як стан захищеності держави, а як динамічний процес, що формується в умовах постійної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Такий підхід сприяє глибшому розумінню механізмів адаптації, стійкості й трансформації національної безпеки в умовах криз, конфліктів і викликів. У статті здійснюється спроба концептуалізувати феномен національної безпеки крізь призму синергетичного мислення, визначити його ключові характеристики й уточнити окремі положення методологічних засад досліджень у безпекознавстві.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблематика національної безпеки в українському науковому дискурсі традиційно розглядається крізь призму політичних [1; 2], правових [3; 4], економічних [5; 6], інформаційних [7; 8] та військових / воєнних [9; 10] аспектів. Комплексне ж філософське розуміння безпекової проблематики висвітлюється в сучасних публікаціях недостатньо активно. Проте останніми роками спостерігається тенденція до міждисциплінарного осмислення соціально-політичних процесів [11; 12], що відкриває можливості для застосування синергетичного підходу до безпекової проблематики.

Метою цієї статті є спроба філософського осмислення феномену національної безпеки крізь призму синергетичного підходу, а також виявлення методологічних засад його дослідження як складної, відкритої та самоорганізованої системи.

Автори прагнули інтегрувати концептуальні положення синергетики у сферу безпекознавства з метою розкриття нових аналітичних можливостей для розуміння динаміки загроз, адаптивності державних інститутів та механізмів забезпечення стійкості національної безпеки в умовах нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Історичний досвід України – від Київської Русі до сучасної боротьби за незалежність – демонструє, що національна безпека не може бути зведена лише до військових чи економічних параметрів. Вона має глибоке культурне, аксіологічне та духовне підґрунтя. Варто згадати в цьому контексті такі ключові віхи вітчизняної історії:

- Київська Русь як перша форма державності на українських землях стала прикладом ранньої синергетичної самоорганізації, де християнство виступило культурним атрактором, що об'єднав різні племена в єдину цивілізаційну систему;

- козацька доба – приклад емерджентного порядку, що виник у прикордонних умовах постійної загрози. Запорозька Січ функціонувала як саморегульована система з високим рівнем горизонтальної організації, що забезпечувала безпеку через культуру, звичаєве право та військову мобілізацію;

- національно-визвольні змагання 1917–1921 рр. – приклад біфуркаційного моменту, коли в умовах розпаду імперій виникли альтернативні моделі державності (УНР, ЗУНР), які, попри поразку, заклали ідеологічні основи майбутньої незалежності;

- рух шестдесятників у 1960-х рр. – приклад культурного спротиву тоталітаризму, де духовна сфера стала джерелом нелінійного впливу на суспільну свідомість;

- Революція на граніті (1990), Помаранчева революція (2004), Революція Гідності (2013–2014) – це приклади фазових переходів, коли суспільство, досягнувши критичної точки, здійснило якісну зміну політичного режиму через самоорганізацію та мобілізацію громадян;

- спротив російській агресії починаючи з 2014 р. – яскравий приклад того, як периферійні чинники (волонтерський рух, територіальна оборона, цифрова дипломатія) стали системотворчими в умовах війни.

Як бачимо – усе це приклади історичних фазових переходів, у яких проявлялася здатність Українського народу до самоорганізації, мобілізації та відновлення.

Зробімо спробу простежити наповнення ключових категорій синергетики конкретним безпековим смислом.

Біфуркація. У синергетиці біфуркація – це момент, коли система досягає критичної точки і може перейти в один із кількох можливих станів. Це якісна зміна, що виникає внаслідок незначних змін параметрів [13; 14]. До біфуркацій, зокрема, може призвести ігнорування складних нелінійних процесів [15]. Яскравими прикладами біфуркаційних станів – моментів, коли суспільство опинялося на роздоріжжі, і навіть незначні події могли радикально змінити траєкторію розвитку, – можуть слугувати:

– проголошення незалежності України 1991 р. Україна опинилась у біфуркаційному стані, спричиненому розпадом СРСР, економічною кризою, політичною невизначеністю. Перед українським суспільством постали дві ключові альтернативи: залишитися в оновленому Союзі чи обрати незалежність. У результаті референдум 1 грудня 1991 р. став точкою неповернення – Україна обрала шлях суверенності;

– Помаранчева революція 2004 р. Біфуркаційна ситуація була спричинена фальсифікацією виборів, масовими протестами. Альтернативними варіантами подальшої еволюції стали – прийняти авторитарну модель або відстояти демократичні цінності. У результаті відбулася мирна зміна влади і зміцнення громадянського суспільства;

– Революція Гідності (2013–2014 рр.). Стан суспільної біфуркації став наслідком відмови тодішнього Президента України Віктора Януковича від євроінтеграції, насильства проти протестувальників. Україні постала перед альтернативами: авторитарна модель розвитку (за російським зразком) чи європейський шлях. Результатом стало повалення режиму Януковича і початок глибоких трансформацій;

– повномасштабне вторгнення РФ (2022 р.). Біфуркаційна ситуація полягала в загрозі знищення державності, у результаті чого під загрозою опинились ментальні засади українського суспільства й українська ідентичність. Виокремилось два магістральних альтернативних шляхи подальшого розвитку: капітуляція або тотальна мобілізація і всенародний збройний спротив. Українське суспільство обрало другий шлях і як наслідок – безпрецедентна самоорганізація суспільства, зміцнення національної ідентичності, перехід до воєнної економіки.

Ці приклади демонструють, що біфуркації – це моменти історичної нестійкості, коли навіть незначні дії можуть мати нелінійні, масштабні наслідки. Саме в такі моменти особливо важливою стає роль духовної сфери, інтелігенції, ідеології як чинників, що можуть спрямувати систему до конструктивного розвитку.

Атрактор. Атрактор – це стан або набір станів, до яких система прагне у своєму розвитку. У соціокультурному вимірі – це цінності, ідеали, моделі поведінки, які притягують суспільну увагу [16; 17]. Атрактори виникають у детермінованих системах, які мають чутливу залежність від початкових умов, що призводить до складних, але обмежених траєкторій у фазовому просторі [18]. Вони не пов'язані з рівновагою і не можуть бути знайдені за допомогою стандартних процедур, що робить їхнє виявлення достатньо складним завданням [19]. Прикладами атракторів в українському соціокультурному просторі, які відігравали й відіграють ключову роль у формуванні національної безпеки, можна вважати:

– ідею незалежності, суверенності, соборності та єдності як прагнення до самостійного державного буття. Ця ідея була в центрі суспільної уваги від початку новітньої історії самостійної України (від Акта Злуки 1919 р., Руху за незалежність у 1990-х рр.) до спротиву повномасштабній російській агресії з лютого 2022 р. Ця ідея стала об'єднальним чинником українського суспільства навколо захисту території, мови, культури, зміцнення внутрішньої стійкості, протидії сепаратизму;

– європейський цивілізаційний вибір, інтеграцію в європейське політичне, правове та культурне поле. Проявом цього атрактора стали підтримка курсу на ЄС, участь у програмах НАТО, реформи за європейськими стандартами. Саме європейський цивілізаційний вибір задає стратегічний напрямок розвитку України, формує її зовнішньополітичну ідентичність;

– українську мову як символ ідентичності, як носій культури, пам'яті, опору. Проявом цього атрактора стало зростання популярності української мови після 2014 р., її захист на законодавчому й повсякденно-побутовому рівнях. Саме мова консолідує суспільство, протидіє інформаційній агресії;

– національну гідність і свободу як моральні цінності, що стали основою Революції Гідності. Ці цінності проявились у готовності громадян до протесту, захисту прав, солідарності. Зазначені цінності формують активне громадянське суспільство, здатне до самоорганізації, що в умовах суттєвого посилення загроз, війни суттєво посилюють безпековий фон. Це особливо потужний атрактор, суператрактор, який здатний об'єднати різні підсистеми суспільства навколо спільної мети. Він виконує роль ціннісного ядра, що забезпечує моральну легітимність держави, сприяє консолідації суспільства, забезпечує стійкість соціальної системи.

Стохастичність. Стохастичність – це наявність випадкових, непередбачуваних факторів, які впливають на розвиток системи [20; 21]. У соціальних системах це може бути вплив зовнішніх подій, криз, війни.

Прикладами випадкових, непередбачуваних подій новітньої української історії або чинників, які суттєво вплинули на національну безпеку, змінюючи хід історії або соціальну динаміку, можна вважати:

– пандемію COVID-19 (2020–2021 рр.) – глобальну епідемію, що порушила звичний ритм життя у світі, призвела до кризи охорони здоров'я, економічних втрат, змін моделей управління. Синергетичним ефектом такої стохастичності став розвиток цифрових сервісів, дистанційної освіти, нових форм соціальної взаємодії;

– початок повномасштабного вторгнення РФ (24 лютого 2022 р.). Момент нападу був несподіваним, хоча загроза існувала. У результаті Україна була

вимушена радикально змінювати свою безпекову політику, мобілізувати суспільство, переходити до воєнної економіки. Синергетичний ефект від такої події полягає в активізації волонтерського руху, самоорганізації громад, зміцненні національної ідентичності;

- знищення Каховської ГЕС (2023 р.) – техногенна катастрофа, спричинена воєнними діями, наслідками якої стали екологічна катастрофа, гуманітарна криза, зміна логістики та оборонних стратегій. Синергетичним ефектом від таких катаклізмів можна вважати посилення міжнародної підтримки, мобілізацію екологічних ініціатив;

- випадкові героїчні вчинки окремих осіб – дії окремих військових, волонтерів, митців, які стали символами спротиву (героїчні дії «Київського привида», співробітників ГУР Міністерства оборони тощо). Такі вчинки безпосередньо сприяють моральному піднесенню, консолідації суспільства. Синергетичним ефектом стало створення нових культурних наративів, зміцнення національного духу.

Ці приклади яскраво демонструють, що стохастичність – це не лише загроза, а й джерело нових можливостей, які можуть бути реалізовані через самоорганізацію, адаптацію і творчість. Саме синергетична парадигма дозволяє враховувати ці випадкові чинники як частину складної динаміки національної безпеки.

Ентропія. У соціальному контексті ентропія – це міра природного розпаду структури або зникнення відмінностей у соціальній системі, втрата порядку, зростання хаосу, дезінтеграція цінностей [22]. Висока соціоентропія загрожує стабільності суспільства. Інформаційна війна, дезінформація, втрата довіри до інституцій – це лише окремі прояви соціальної ентропії, які можуть бути подолані через зміцнення духовної сфери та ідеології [23; 24]. Ці поняття не лише описують динаміку соціальних процесів, а й дають інструменти для прогнозування, управління та зміцнення національної безпеки через культуру, ідеологію та історичну свідомість.

Конкретними прикладами ентропійних процесів в Україні, тобто ситуацій, коли в суспільстві спостерігалось зростання хаосу, дезінтеграції, втрати ціннісних орієнтирів, що створювало загрози національній безпеці, можна вважати:

- соціальну аномію 1990-х рр. – розпад радянської системи, економічна криза, гіперінфляція, масове безробіття. Результатом таких процесів стали втрата довіри до держави, зростання злочинності, тіньової економіки, еміграції, і як наслідок – послаблення інституцій, фрагментація суспільства;

– інформаційну ентропію в умовах гібридної війни – масове поширення фейків, дезінформації, пропаганди (особливо з боку РФ), що призводить до розмиття істини, поляризації суспільства, зниження критичного мислення. Національній безпеці це загрожує підривом інформаційного суверенітету, маніпуляцією суспільною думкою тощо;

– руйнування освітньої та культурної інфраструктури внаслідок війни – знищення шкіл, університетів, музеїв, театрів, бібліотек, що призвело до часткової втрати культурної спадщини, переривання освітнього процесу. Для національної безпеки це загрожує деградацією гуманітарного простору, зростанням культурної ентропії;

– втрату ціннісного консенсусу в політичному дискурсі – популізм, політичну фрагментацію, знецінення державних інституцій, що призводить до зниження легітимності влади, політичної нестабільності, підвищення вразливості до зовнішнього втручання, ослаблення стратегічного курсу;

– масову трудову міграцію – виїзд мільйонів українців за кордон у пошуках роботи. Наслідками цього стають демографічна криза, «відтік мізків», розриви соціальних зв'язків. У контексті національної безпеки це призводить до зменшення людського капіталу, послаблення економічної й соціальної стійкості.

Ці приклади демонструють, що ентропія в соціокультурному середовищі – це не лише теоретичне поняття, а реальна загроза, яка може призвести до втрати керованості, ідентичності, стійкості соціальної системи. Її подолання можливе через посилення духовної сфери, ідеології, освіти, культури – тобто через ті самі механізми, які пропонує синергетична парадигма.

Емерджентність. Емерджентність – це поява нових властивостей соціальної системи, які не зводяться до властивостей її окремих елементів. Це результат взаємодії частин (елементів) у складній системі [25; 26]. Конкретних прикладів емерджентності за останні роки в українському суспільстві більше, ніж достатньо:

– волонтерський рух (з 2014 р.). Після початку війни на Донбасі тисячі громадян самоорганізувалися для допомоги армії, переселенцям, пораненим. Це не було ініційованим державою – рух виник як емерджентна відповідь суспільства на загрозу. Згодом він став частиною національної безпеки;

– територіальна оборона (2022 р.). У перші дні повномасштабного вторгнення РФ тисячі українців вступили до лав ТРО, часто без чіткої координації. Це була спонтанна мобілізація, яка перетворилася на структуровану систему оборони;

– цифрова дипломатія та інформаційний спротив. Ініціативи на кшталт «ІТ-Армії України», «UA Animals», «Save Ukraine» – приклади того, як громадянське суспільство створює нові форми впливу на міжнародну думку, без централізованого управління;

- культурне відродження через музику, літературу, кіно. Після 2014 р. зросла популярність української мови, музики, фільмів. Це було не результатом державної політики, а внутрішньою потребою суспільства – емерджентним процесом самоідентифікації;

- самоорганізація громад під час гуманітарних криз. Під час окупації, обстрілів, евакуацій громади створювали центри допомоги, прихистки, логістичні мережі, які не були частиною офіційної інфраструктури, але стали її доповненням.

Ці приклади демонструють, що емерджентність – це джерело інновацій, адаптації та стійкості, особливо в умовах кризи. Вони підтверджують синергетичну тезу: складні системи здатні до самоорганізації, коли традиційні механізми забезпечення національної безпеки не працюють.

Отже, синергетика дозволяє побачити в цих подіях не лише хаос і руйнування, а й потенціал для формування нових атракторів – ціннісних орієнтирів, які здатні об'єднати суспільство навколо ідеї національного розвитку. У цьому сенсі історична свідомість виступає не просто як форма пам'яті, а як активний чинник безпеки, що формує здатність суспільства до адаптації, опору і творення майбутнього.

У межах синергетичної парадигми особливого значення набуває суб'єктивний чинник, зокрема – інтелігенція як носій духовного потенціалу суспільства. В умовах біфуркаційних змін, коли система перебуває у стані нестійкості, саме духовна сфера здатна виступити джерелом нових атракторів – ціннісних орієнтирів, які спрямовують соціум до відновлення рівноваги.

Інтелігенція, як творча еліта, виконує функцію каталізатора історичних змін. Вона продукує ідеї, що формують ідеали, здатні об'єднати суспільство в періоди кризи. Як зазначав А. Тойнбі [27], саме духовні цілі, що перевищують прагматичні інтереси, здатні мобілізувати націю до дії. У цьому сенсі інтелігенція – не лише носій знань, а й моральний компас, що визначає напрямок розвитку. Приклади з української історії підтверджують цю тезу:

- Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка – не лише літератори, а й духовні лідери, які формували національну ідентичність у період імперського тиску;

- шестдесятники – Василь Стус, Іван Світличний, Алла Горська – стали символами морального спротиву радянському тоталітаризму;

- інтелектуали Революції Гідності – філософи, митці, журналісти – відіграли ключову роль в актуалізації української національної ідентичності й формуванні нової суспільної свідомості;

- сучасні культурні діячі – Сергій Жадан, Оксана Забужко, Юрій Андрухович – активно впливають на формування наративу національної гідності та опору.

Духовна сфера у свою чергу є простором генерації смислів, які забезпечують стійкість соціокультурної системи [21; 28]. З точки зору синергетики вона може розглядатися як високоорганізована підсистема, здатна впливати на загальну динаміку системи через символічні структури, ритуали, міфи, ідеали. Саме в духовній сфері формуються ті латентні настанови, які «тягнуть» суспільство з майбутнього, задаючи напрямок його розвитку.

Отже, можна стверджувати, що інтелігенція та духовна сфера виступають не лише як елементи культури, а як системотворчі чинники національної безпеки. Їхня активність у періоди соціальних нестабільностей [29; 30] є передумовою для появи нових атракторів, здатних забезпечити перехід до якісно нового стану суспільства, перехід від ретроспективної та конфліктної парадигми колективного мислення й соціального управління до перспективної, конструктивної, інтегративно-синергетичної моделі колективного світогляду та безпечного розвитку суспільства [31, с. 298].

Висновки. Синергетична парадигма, що ґрунтується на принципах складності, нелінійності, стохастичності та емерджентності, виявляє потужний евристичний потенціал у дослідженні проблематики національної безпеки. Вона дозволяє осмислити історичний процес не як лінійний поступ, а як динамічну систему з фазовими переходами, біфуркаціями й точками непередбачуваності, у яких ключову роль відіграє суб'єктивний чинник – культура, ідеологія, духовність.

Український досвід підтверджує, що саме в умовах кризи, коли традиційні інститути втрачають ефективність, на перший план виходять емерджентні явища – волонтерський рух, самоорганізація громад, цифровий спротив. Вони не лише компенсують слабкість держави, а й формують нові атрактори – цінності, що об'єднують суспільство.

Особливу роль у цьому процесі має відігравати інтелігенція як носій духовного потенціалу. Її здатність продукувати ідеали, формувати наративи, делегітимізувати несправедливість і надихати на дії є ключовою в біфуркаційні моменти історії. Саме духовна сфера, як найменш інструменталізована, здатна задавати напрямок розвитку в умовах стохастичної невизначеності.

Суператрактори української культури – свобода, гідність, соборність, історична пам'ять – виступають не лише символами, а й реальними механізмами мобілізації суспільства. Вони забезпечують стійкість до зовнішніх загроз, внутрішню згуртованість і здатність до адаптації.

Водночас ентропійні процеси – соціальна аномія, інформаційна дезорієнтація, втрата ціннісного консенсусу – залишаються серйозною загрозою на-

ціональній безпеці. Подолання їх можливе лише через формування нової ідеології, яка поєднає історичний досвід, наукове мислення та духовні орієнтири.

Таким чином, синергетична парадигма не лише пояснює складність сучасного світу, а й пропонує інструменти для проєктування майбутнього. Вона дає змогу побачити в історії не фатальність, а можливість вибору. Україна, маючи унікальний досвід периферійного, але духовно насиченого розвитку, здатна не лише зберегти свою ідентичність, а й стати детермінуючим центром нової глобальної безпекової парадигми, в основі якої – свобода, гідність і солідарність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даций Н. В., Близнюк А. С., Ватаман Т. В. Регіональна політика у системі забезпечення національної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2025_1_9 (дата звернення: 28.07.2025).
2. Татарнікова Т. О. Внутрішня безпекова політика: впливові чинники та шляхи вдосконалення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2025_1_23 (дата звернення: 28.07.2025).
3. Лимар О. Л. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації в інтересах забезпечення національної безпеки України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 476–481.
4. Бондар Б. Генезис кримінального законодавства щодо злочинів проти основ національної безпеки України. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 203–210.
5. Бондаренко Є. Енергетична безпека як чинник національної стійкості: європейський та міжнародний правовий контекст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1142–1147.
6. Філатов Б. А., Клімов Д. І. Аналіз сучасного стану стійкості національної економічної безпеки. *Економічний простір*. 2025. № 201. С. 220–224.
7. Стрелков В. В., Грушко І. І., Майко Т. С. Методи забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 1. С. 607–617.
8. Гапєєва О. М., Ромашко С. М. Теоретичні засади формування інформаційної безпеки як інструменту забезпечення національної безпеки. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 163–170.
9. Кучеренко Ю. Ф., Носик А. М., Дзьобань О. П. Війни ХХІ століття: концептуальні аспекти створення мережецентричних систем управління військового призначення : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2025. 252 с.

10. Скриньковський Р. М. Воєнна безпека держави як складова національної безпеки. *Інтернаука* : міжнар. наук. журн. Серія: Юридичні науки. 2025. № 1. С. 43–54.
11. Козакевич А. С. Синергетична парадигма управління людським капіталом. *Modern economics*. 2019. № 14. С. 92–96.
12. Моргун О. Синергетична парадигма метафізичного світорозуміння всеєдності мислення і буття. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 24. С. 70–76.
13. Кондратьєва Т. В. Точки біфуркації на траєкторії розвитку соціально-економічних систем. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 2. С. 39–44.
14. Кириченко М. О. Нелінійні метаморфози розвитку інформаційного соціуму в умовах глобальної біфуркації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 56. С. 56–62.
15. Agarwala M. Bring science into business schools to train the leaders of tomorrow. *World view*. 2025. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-025-02214-5> (дата звернення: 26.07 2025).
16. Дзьобань О. П. Стабільність соціальної системи в контексті її безпеки (синергетичний аспект). *Культура народів Причорномор'я* : науч. журн. 2003. № 43. С. 254–257.
17. Дзьобань О. П. Сучасна соціальна синергетика: до питання про визначення концептуальних основ. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2011. Вип. 7. С. 3–15.
18. Toledo B. A. Conserved Quantities in the Lorenz System. 26 May 2025. URL: <https://arxiv.org/html/2505.20572v1> (дата звернення: 25.07 2025).
19. Kuznetsov N. V. Hidden Attractors in Fundamental Problems and Engineering Models: A Short Survey. *Recent Advances in Electrical Engineering and Related Sciences*. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/299487224_Hidden_Attractors_in_Fundamental_Problems_and_Engineering_Models_A_Short_Survey (дата звернення: 25.07 2025).
20. Дзьобань О. П. Розвиток ідей синергетики як нової парадигми у природничо-науковому і соціальному пізнанні. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2011. Вип. 9. С. 3–16.
21. Дзьобань О. П., Грубов В. М. Загальна характеристика суспільства як системи: системний і синергетичний аспекти. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2011. Вип. 10. С. 69–77.
22. Kenneth D. Bailey. *Social Entropy Theory*. 1990. URL: <https://archive.org/details/socialentropythe0000bail> (дата звернення: 30.07 2025).

23. Бурлуцька С. В. Ентропійні характеристики механізмів пружної реакції соціально-економічної системи. *Інтелект XXI*. 2015. №4. С. 71–76.
24. Щербина І. С., Єфремов О. С., Мороко О. Ю. Ентропія в замкнених системах управління. *Вісник Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій*. 2012. Т. 10, № 1. С. 82–86.
25. Геселева Н. В., Заріцька Н. М. Емерджентні властивості системи. *Бізнес інформ.* 2013. №7. С. 93–96.
26. Горбань О. М., Бахрушин В. Є. Основи теорії систем і системного аналізу. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 204 с.
27. Тойнбі А. Дослідження історії. Т. 1 / пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Основи, 1995. 614 с.
28. Дзьобань О. П. Безпека у перехідному соціумі: фактори-константи й варіативні фактори стійкості соціальної системи. *Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, психологія*. 2003. Вип. 3 (18). С. 69–78.
29. Danilyan O., Dzeban O., Kalynovskyi Y. Social instability as a global trend of the modern world. *Cogito*. 2022. Vol. XIV, №3. P. 141–161.
30. Danilyan O., Dzoban O., Kalynovskyi Y., Saltanov M. Value aspects of the safe existence of social systems in an unstable world. *Cogito*. 2023. Vol. XV. №4. P. 60–78.
31. Геополітичний ландшафт сучасного світу та місце в ньому України : монографія / В. І. Додонова, О. М. Кириленко, О. Ю. Панфілов та ін. Харків : Право, 2025. 316 с.

REFERENCES

1. Datsii, N. V., Blyzniuk, A. S., Vataman, T. V. (2025). Rehionalna polityka u systemi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2025_1_9 [in Ukrainian].
2. Tatarnikova, T. O. (2025). Vnutrishnia bezpekova polityka: vplyvovi chynnyky ta shliakhy vdoskonalennia. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2025_1_23 [in Ukrainian].
3. Lymar, O. L. (2025). Pryntsypy administratyvno-pravovoho rehuliuвання diialnosti zasobiv masovoi informatsii v interesakh zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and comparative jurisprudence*, 1, 476–481 [in Ukrainian].
4. Bondar, B. (2024). Henezys kryminalnoho zakonodavstva shchodo zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Yurydychnyi visnyk – Legal Gazette*, 4, 203–210 [in Ukrainian].
5. Bondarenko, Ye. (2025). Enerhetychna bezpeka yak chynnyk natsionalnoi stiikosti: yevropeiskyi ta mizhnarodnyi pravovy kontekst. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and comparative jurisprudence*, 2, 1142–1147 [in Ukrainian].

6. Filatov, B. A., Klimov, D. I. (2025). Analiz suchasnoho stanu stiikosti natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 201, 220–224 [in Ukrainian].
7. Strelkov, V. V., Hrushko, I. I., Maiko, T. S. (2025). Metody zabezpechennia informatsiinoi bezpeky yak skladovoi natsionalnoi bezpeky Ukrainy. *Suspilstvo ta natsionalni interesy – Society and national interests*, 1, 607–617 [in Ukrainian].
8. Hapicieva, O. M., Romashko, S. M. (2025). Teoretychni zasady formuvannia informatsiinoi bezpeky yak instrumentu zabezpechennia natsionalnoi bezpeky. *Biznes Inform – Business Inform*, 2, 163–170 [in Ukrainian].
9. Viiny XX stolittia: kontseptualni aspekty stvorennia merezhetsentrychnykh system upravlinnia viiskovoho pryznachennia (2025). / O. P. Dzoban (Ed.). Kharkiv: Pravo.
10. Skrynkovskiy, R. M. (2025). Voienna bezpeka derzhavy yak skladova natsionalnoi bezpeky. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Seriya: Yurydychni nauky – International scientific journal 'Internauka'. Series: Legal Sciences*, 1, 43–54 [in Ukrainian].
11. Kozakevych, A. S. (2019). Synerhetychna paradyhma upravlinnia liudskym kapitalom. *Modern economics*, 14, 92–96 [in Ukrainian].
12. Morhun, O. (2019). Synerhetychna paradyhma metafizychnoho svitorozuminnia vseiednosti myslennia i buttia. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Filosofska-politologichni studii – Bulletin of Lviv University. Philosophical and Political Studies*, 24, 70–76 [in Ukrainian].
13. Kondratieva, T. V. (2015). Tochky bifurkatsii na traiektorii rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of Donbas*, 2, 39–44 [in Ukrainian].
14. Kyrychenko, M. O. (2017). Neliniini metamorfozy rozvytku informatsiinoho sotsiumu v umovakh hlobalnoi bifurkatsii. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 56, 56–62 [in Ukrainian].
15. Agarwala, M. (2025). Bring science into business schools to train the leaders of tomorrow. *World view*. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-025-02214-5>.
16. Dzoban, O. P. (2003). Stabilnist sotsialnoi systemy v konteksti yii bezpeky (synerhetychnyi aspekt). *Kultura narodov Prychernomoria (Nauchnii zhurnal) – Culture of the Peoples of the Black Sea Region (Scientific Journal)*, 43, 254–257 [in Ukrainian].
17. Dzoban, O. P. (2011). Suchasna sotsialna synerhetyka: do pytannia pro vyznachennia kontseptualnykh osnov. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 7, 3–15 [in Ukrainian].
18. Toledo, B. A. (2025). Conserved Quantities in the Lorenz System. URL: <https://arxiv.org/html/2505.20572v1>.

19. Kuznetsov, N. V. (2016). Hidden Attractors in Fundamental Problems and Engineering Models: A Short Survey. *Recent Advances in Electrical Engineering and Related Sciences*. URL: https://www.researchgate.net/publication/299487224_Hidden_Attractors_in_Fundamental_Problems_and_Engineering_Models_A_Short_Survey.
20. Dzoban, O. P. (2011). Rozvytok idei synerhetyky yak novoi paradyhmy u pryrodnycho-naukovomu i sotsialnomu piznanni. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filozofia, filozofia prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 9, 3–16 [in Ukrainian].
21. Dzoban, O. P., Hrubov, V. M. (2011). Zahalna kharakterystyka suspilstva yak systemy: systemnyi i synerhetychnyi aspekty. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filozofia, filozofia prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, 10, 69–77 [in Ukrainian].
22. Kenneth, D. (1990). Bailey. *Social Entropy Theory*. URL: <https://archive.org/details/socialentropythe0000bail>.
23. Burlutska, S. V. (2015). Entropiini kharakterystyky mekhanizmiv pruzhnoi reaktsii sotsialno-ekonomichnoi systemy. *Intelekt XXI – Intelligence XXI*, 4, 71–76 [in Ukrainian].
24. Shcherbyna, I. S., Yefremov, O. S., Moroko, O. Yu. (2012). Entropiia v zamknenykh systemakh upravlinnia. *Visnyk Derzhavnoho universytetu informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii – Bulletin of the State University of Information and Communication Technologies*, 10, 1, 82–86 [in Ukrainian].
25. Heseleva, N. V., Zaritska, N. M. (2013). Emerdzhentni vlastyvoli systemy. *Biznes inform – Business Inform*, 7, 93–96 [in Ukrainian].
26. Horban, O. M., Bakhrushyn, V. Ye. (2004). Osnovy teorii system i systemnoho analizu. Zaporizhzhia: HU «ZIDMU» [in Ukrainian].
27. Toinbi, A. (1995). Doslidzhennia istorii. Tom 1. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
28. Dzoban, O. P. (2003). Bezpeka u perekhidnomu sotsiumi: faktory-konstanty y variatyvni faktory stiikosti sotsialnoi systemy. *Naukovi zapysky Kharkivskoho viiskovoho universytetu. Sotsialna filozofia, psykholohiia – Scientific Notes of the Kharkiv Military University. Social Philosophy, Psychology*, 3(18), 69–78 [in Ukrainian].
29. Danilyan, O., Dzeban, O., Kalynovskyi, Y. (2022). Social instability as a global trend of the modern world. *Cogito, Vol. XIV, Iss. 3*, 141–161.
30. Danilyan, O., Dzoban, O., Kalynovskyi, Y., Saltanov, M. (2023). Value aspects of the safe existence of social systems in an unstable world. *Cogito, Vol. XV, Iss. 4*, 60–78.
31. Dodonova, V. I., Kyrylenko, O. M., Panfilov, O. Yu. et al. (2025). Heopolitychnyi landshaft suchasnoho svitu ta mistse v nomu Ukrainy. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Dzoban Olexander, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor Philosophy Department, Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Bulich Artem, graduate student of the Philosophy Department,
Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

THE PHENOMENON OF NATIONAL SECURITY IN A SYNERGETIC CONTEXT

This article attempts a philosophical reflection on the phenomenon of national security through the lens of the synergetic paradigm. The authors propose viewing national security as a complex, open, and self-organizing system formed under the constant interaction of internal and external factors. The paper analyzes key categories of synergetics – bifurcation, attractor, stochasticity, entropy, and emergence – in the context of Ukrainian historical experience and contemporary challenges. Special attention is given to the role of the spiritual sphere as a system-forming factor capable of generating new value orientations during periods of social instability. It is argued that the synergetic approach allows for a deeper understanding of the dynamics of threats and outlines the potential for forming a new culture of national security based on freedom, dignity, and solidarity.

Keywords: national security, synergetics, bifurcation, attractor, emergence, entropy, spiritual sphere, self-organization.

